

MĂRTURII ISTORICE ÎN PIAȚA OPEREI DIN TIMIȘOARA

Deși întreprinse cu alt scop decît acela al investigației arheologice a vechii vetre a orașului Timișoara, lucrările din Piața Operei au atras atît atenția specialiștilor cît și a marului public, întrucît săpăturile de mari proporții efectuate într-un loc foarte apropiat de străvechiul nucleu istoric al cetății și al orașului, întrețineau speranțe — mărturisite sau nu — de a afla cîteva urme ale istoriei urbei.

Neîncheiate încă, și deși ele nu au adus elemente spectaculoase, excavările de aici completează date deja cunoscute; ele pot fi considerate un început pentru studiul topografic-arheologic al orașului, care va trebui întreprins în anii care vin. Din acest punct de vedere devine decisivă amploarea săpăturii: atît în suprafață cît și în adîncime. Lucrările din Piața Operei constituie o premieră între lucrările de sistematizare a orașului dar și una arheologică, prin dimensiunile deosebite ale lucrării.

Dintre observațiile interesante prilejuite de excavări notăm cea referitoare la natura sedimentar-aluvionară a solului; deși acest fapt este cunoscut de multă vreme, el a apărut de abia acum la lumina zilei pe o suprafață atît de mare. Mai mult decît atît s-a putut observa și confirma prezența unei vechi albie de rîu — un vechi braț al Begăi (care pînă în secolul XVIII purta denumirea de Timiș sau Timișel) astăzi dispărut — și care se întindea între clădirea Muzeului Banatului și

actuala Casă de Mode, curgînd de la est spre vest pînă în fața operei, de unde se îndrepta — pe sub restaurantul Ana Lugojana — spre sud-vest. Straturile alternative de mîl verzui și nisip marchează această albie dispărută. Interesant este faptul că aceasta apare figurată pe stampe și hărți medievale ale cetății Timișoara, ca brațul care înconjura cetatea și castelul Huniazilor și în dreptul ei se afla celebra „Poartă a Apei“; ca urmare calitatea de izvor primordial a acestor stampe și hărți este pe deplin confirmată.

În cursul lucrărilor de excavare pentru pasajul subteran au ieșit la iveală fundațiile unor ziduri solide din cărămidă care coboară în sol mai bine de 3 m; acestea sînt fundațiile zidurilor de apărare a cetății Timișoara ridicate la mijlocul secolului al XVIII-lea în sistemul de fortificații „Vauban“, ridicate în timpul unor aprige conflicte austro-turcești pentru supremație asupra sud-estului european. În cazul vestigiilor scoase la iveală în Piața Operei este vorba despre rămășițele unui bastioane și a porții Petrovaradinului.

Este interesantă tehnica de fondare a zidurilor, vizibilă în cursul acestor săpături: pe o rețea de pari înfipti vertical în pămînt la o adîncime considerabilă — peste 1 m — s-a așezat o altă rețea de grinzi orizontale care la rîndul ei suportă partea inferioară a zidului de cărămidă. Este o tehnică de construcție veche, folosită încă la construcțiile antice

și medievale, acolo unde în condițiile unui sol moale, nisipos, trebuia să se asigure o fundație mai compactă a construcțiilor masive. Astfel de fundații au apărut în zona situată între magazinul Modern și rectoratul Institutului Politehnic și ele reprezintă fundațiile unui vechi bastion Vauban, demolat — împreună cu celelalte bastioane și porți ale cetății — în cursul unei nesăbuite politici de modernizare a aspectului orașului, campanie începută în ultimul deceniu al secolului trecut și continuată în primele două decenii ale secolului nostru.

O altă categorie de vestigii constructive scoase la lumină de recente săpături este reprezentată de canalele de evacuare a apei din rețeaua municipală în secolele XVIII—XIX. Construcții de cărămidă cu bolți semi-circulare reprezentau o rețea destul de complicată care nu mai este cunoscută astăzi în întregime. Tradiția locală pune în legătură aceste canale cu presupusele vechi tuneluri care legau cetatea de diferitele zone limitrofe orașului. Săpăturile recente au oferit publicului posibilitatea de a se convinge asupra destinației reale și a perioadei de construcție a acestor canale.

Astfel de canalizări au apărut lângă colțul de sud-vest al Casei de Mode, în apropierea intrării pe strada Alba Iulia și în dreptul unuia dintre stâlpii de afișaj din fața operci, dar și în dreptul restaurantului lacto-vegetarian. Rețeaua de canale drenea apele reziduale spre Bega.

Sucesiunea pe verticală a unor nivele de umplutură pe o înălțime de mai bine de 3 m, marchează înălțarea pe verticală a nivelelor de călcare din jurul castelului în cursul secolelor XIV—XIX, iar pigmentarea cu cărbune și granule de cărămidă a nivelelor respective ilustrează momente de refaceri constructive ale castelului, după incendii și distrugerii. Nu dispunem de materiale arheologice care să permită stabilirea unei cronologii mai exacte a succesiunii depunerilor din această zonă; aflarea pe cel mai de jos nivel a unor cărămizi și a unor fragmente cera-

mice databile în secolele XV—XVI — buză de oală borcan brun-roșcată smălțuită parțial, de pildă — sugerează că încă în evul mediu dezvoltat s-a circulat pe acest nivel; acest fapt lasă speranțe serioase de identificare a unor complexe de zidărie ale castelului în faza lui veche, mai bine păstrate datorită ridicării rapide a nivelului de călcare în cursul momentelor de refacere constructivă marcate stratigrafic prin nivelele de călcare succesive amintite mai sus.

În afara unor materiale ceramice feudale tirzii recoltate în contexte stratigrafice mai puțin semnificative, reține atenția găsirea la baza fundației unui bastion a unor fragmente ceramice de epoca bronzului asociate cu coarne de cerb; pe un fragment de vas se află incizată data de 7 mai 1705. Întrucât în Piața Operei n-a fost identificat nici un complex arheologic în situ de epoca bronzului era desigur vorba de materiale ajunse în poziție secundară la baza bastionului de secolul XVIII. Data scrijelită pe vas ar putea fi pusă în legătură cu descoperiri întâmplătoare într-un sit de epoca bronzului din împrejurimi, descoperiri făcute în jurul acestei date de 7 mai 1705; fragmentele ceramice pe care arheologul amator de la începutul secolului al XVIII-lea a incizat data de 7 mai 1705 au ajuns apoi, în împrejurări pe care nu le putem cunoaște mai îndeaproape, la fundația bastionului atunci când acesta se ridica, în prima jumătate a secolului al XVIII-lea. Toată această situație ar fi putut rămâne dubioasă dacă o informație bibliografică nu ne-ar spulbera dubiile asupra autenticității faptului arheologic relatat. Într-o relatare a lui Bérkészi, custode al Muzeului Banatului pe la începutul secolului se spune că încă la acea epocă din jurul anului 1900, se mai aducea pământ de umplutură în oraș, dislocat din niște ridicături mari de pământ din împrejurimile Timișorii, pământ care conținea urne funerare, oase de animale, obiecte de metal, cele mai multe aparținând epocii bronzului; Bérkészi făcea efortul să recupereze câte ce-

va din material. Dacă pe la 1900 aceste ridicături de pământ mai existau este lesne de imaginat abundența acestora la începutul secolului al XVIII-lea.

Observațiile făcute în Piața Operei sugerează oportunitatea unor cercetări arheologice făcute în perimetrul vechiului castel, al

nucleului centrului urban medieval al Timișorii precum și importanța unei surse de repertoriere arheologică nefolosită îndeajuns până acum: semnalările de descoperiri arheologice întâmplătoare sau nu, semnalări făcute în secolul trecut și la începutul secolului nostru.